

Bio je nada svoje franjevačke zajednice

FRA DANE ČOLAK (1916. – 1945.)

Jugokomunisti su ga ubili negdje na Križnom putu

► Piše: dr. sc. fra Robert Jolić

O pokojnom fra Dani Čolaku, kojega su jugokomunisti u 29. godini života ubili negdje u Sloveniji polovicom mjeseca svibnja 1945., nije sačuvano previše podataka. Rođen je 3. srpnja 1916. u Donjim Mamićima – Ledincu, župa Rasno (od 1930. župa Ledinac). Kršten je 6. srpnja 1916. u župi sv. Franje Asiškog u Rasnu. Na krštenju su ga nazvali Franjo. Roditelji su mu bili Ante i Šima, r. Galić.¹

Djetinjstvo i školovanje

Pučku školu završio je u Rasnu svakodnevno pješačeći četiri godine (do 1929.).² Gimnaziju je pohađao kod franjevaca na Širokom Brijegu. U prvi razred upisao se u šk. g. 1929./30. U drugom je razredu 1930./31. Razrednik mu je bio dr. fra Bono Jelavić. U razredu ih je bilo 32: 19-orica su prošla na kraju godine, 10-orica su poslana na popravni ispit, a trojica su trebala ponavljati razred. Franjo je bio u zlatnoj sredini.³ U trećem razredu razrednik mu je opet dr. fra Bono Jelavić. Sada ih je u razredu samo 29-orica. Franjo je vrlo dobar učenik.⁴ Četvrti razred pohađao je u šk. g. 1932./33. Razrednik mu je sada dr. fra Radoslav Vukšić. U razredu su 27-orica. Franjo je

dobar učenik. Sedmorica su poslana na popravni ispit – svi iz matematike. Jedan ponavlja razred, a dvojica su se ispisala.⁵ U petom razredu (1933./34.) Franjo je opet vrlo dobar. Razrednik mu je dr. fra Živko Martić. U razredu su 26-orica.⁶ Vrlo dobar je i u 6. razredu. Razrednik mu

¹ Matica krštenih Rasno, sv. II., str. 142, br. 42; Arhiv Provincije: Osobni karton; *Imenik franjevaca*, str. 62., br. 549 (u *Imeniku* je pogriješan nadnevak rođenja: 25. srpnja 1916.); Fra Ante MARIĆ, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2007., str. 65.

² Fra Častimir MAJIĆ, *U nebo zagledani. Crtime o 66 hercegovačkih franjevaca, komunističkih žrtava koje poznavah*, Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« – Gral Široki, Široki Brijeg – Zagreb, 2011., str. 32.

³ *Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti na Širokom Brijegu: Treći izvještaj za školsku godinu 1930/31*, Mostar, 1931., str. 22.

⁴ *Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti na Širokom Brijegu: Četvrti izvještaj za školsku godinu 1931/32*, Mostar, 1932., str. 22. – 23.

⁵ *Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti na Širokom Brijegu: Peti izvještaj za školsku godinu 1932/33*, Mostar, 1933., str. 23.

⁶ *Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti na Širokom Brijegu: Šesti izvještaj za školsku godinu 1933/34*, Mostar, 1934., str. 23. – 24.

je dr. fra Marijan Zubac. U razredu su 27-orica.⁷ Nakon 6. razreda sjemeništarcu su redovito prekidali školovanje i odlazili u novicijatu na Humcu. Franjo Čolak ipak je ostao u školi: u šk. g. 1935./36. pohađa 7. razred. S njime su sada i klerici, inače stariji od njega godinu dana, koji su se nakon svršena novicijata opet vratili u gimnazijske klupe (među njima fra Vjeko Bambir, fra Blago Karačić, fra Miron Lasić, fra Celestin Raguz, fra Kvirin Vasilj). U razredu su 24-orica. Franjo je opet dobar. Razrednik mu je bio dr. fra Radoslav Vukšić.⁸ Zato Franje nema u 8. razredu: od srpnja 1936. do srpnja 1937. u novicijatu je na Humcu. Osmi razred upisao je šk. g. 1937./38. na Širokom Brijegu. U razredu su bila 20-orica. Razrednik im je bio dr. fra Oton Knezović. S njim su opet »stare« kolege, među njima fra Vinko Dragičević, fra Bazilije Pandžić, fra Ivo Sivrić, fra Smiljan Zvonar i drugi. Razred je Franjo (sada fra Dane) završio s vrlo dobrim uspjehom.⁹ Veliku maturu položila su sva 20-orica. Ispit je trajao od 9. do 15. lipnja 1938. Predsjednik ispitnoga odbora bio je Karlo Prijatelj, izaslanik ministra prosvjete, dopredsjednik dr. fra Dominik Mandić, ravnatelj Gimnazije, a članovi dr. fra Oton Knezović (hrvatski jezik), dr. fra Marijan Zubac (povijest), dr. fra Marko Dragičević (latinski jezik) i dr. fra Svetozar Petric (francuski). Fra Dane je ispit položio s vrlo dobrim uspjehom.¹⁰

Odmah nakon svršetka gimnazije na Širokom Brijegu fra Dane s kolegama upisuje filozofsko-teološki studij na Franjevačkoj bogosloviji u Mostaru. U šk. g. 1938./39., i u I. i u II. semestru slušao je sljedeće predmete: fundamentalnu teologiju, povijest Crkve, pastoralnu teologiju, filozofiju (logiku i kriteriologiju), ascetiku, hebrejski jezik i sociologiju (»o komunizmu« u I. semestru dok u II. semestru nije bilo toga predmeta). Ocjene su u najvećoj mjeri veoma dobre i odlične (*eminens* 9 i *laudabilis* 8, samo iz ascetike *bonus* 7 ½). Vladanje i marljivost najbolji: ocjena 1 (*exemplaris* i *laudabilis*). U sljedećoj godini (1939./40.) slušao je i polagao sljedeće predmete: Sveto pismo (uvod u Novi zavjet), dogmatiku (soteriologiju, mariologiju, o milosti), moralnu teologiju (o sakramentima), kanonsko

pravo (ženidbeno), povijest Crkve, pastoralnu teologiju (homiletiku i katehetiku), filozofiju (psihologiju i kozmologiju) i ascetiku (»o mrtvenju«). Ocjene su opet veoma dobre, najviše 9 i više od 8; samo je iz uvoda u Novi zavjet dobio 7 (*bonus*). U god. 1940./41. imao je slične teološke predmete, osim fundamentalne i pastoralne teologije, a slične su bile i ocjene, sve 9 i više od 8. Vladanje je uzorno (1). Rektor teologije bio je dr. fra Ante Jelavić, a tajnik dr. fra Rufin Šilić. U 4. godini studija (1941./42.) imao je predavanja iz Svetog pisma Staroga zavjeta (Psalmi), dogmatske teologije (o vjeri, o jednom Bogu, o trojstvenom Bogu), iz moralne teologije, kanonskoga prava (o osobama i o redovnicima) i pastoralne teologije (liturgike). Nema više predavanja iz fundamentalne teologije, povijesti Crkve, filozofije i ascetike. Ocjene kao i prethodnih godina: 9 i više, 8 i više. Samo je u I. semestru iz dogmatike imao 7 (*bonus*). Konačno su mu u 5. godini studija (1942./43.) preostali u I. semestru predmeti: Sveto pismo (egzegeza Ivanova evanđelja), dogmatika (o utjelovljenoj Riječi), moralna teologija (o teološkim krjepostima), kanonsko pravo (o procesima) te u II. semestru još samo egzegeza Ivanova evanđelja. Sve su ocjene 9 ili 9 ½, a vladanje je uzorno (*exemplaris*). Konačno, fra Dane je diplomski i jurisdikcijski ispit položio 23. lipnja 1943. s najboljom ocjenom (1). Sve su potpisali rektor Jelavić i tajnik Šilić.¹¹ Nakon završetka studija polazi na »njivu Gospodnju«, u dušobrižništvo. Prva (i jedina) župa bili su mu Drinovci.

**Škola mu je išla dobro od ruke.
Prva i jedina župa bili su mu
Drinovci.**

Redovništvo i svećeništvo

U franjevački red stupio je na Humcu 5. srpnja 1936. Obukao ga je provincijal fra Mate Čturić. Jednostavne zavjete položio je u ruke istoga provincijala godinu dana poslije, 6. srpnja 1937. Svečane zavjete položio je u Mostaru u ruke provincijala fra Krešimira Pandžića 8. rujna 1940. Za đakona ga je zaređio biskup fra Alojzije Mišić u Mostaru 1941., a za svećenika isti biskup u Mostaru na Petrovdan, 29. lipnja 1941. Vojsku nije služio.¹²

⁷ Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti na Širokom Brijegu: Izvještaj za školsku godinu 1934/35, Mostar, 1935., str. 39. – 40.

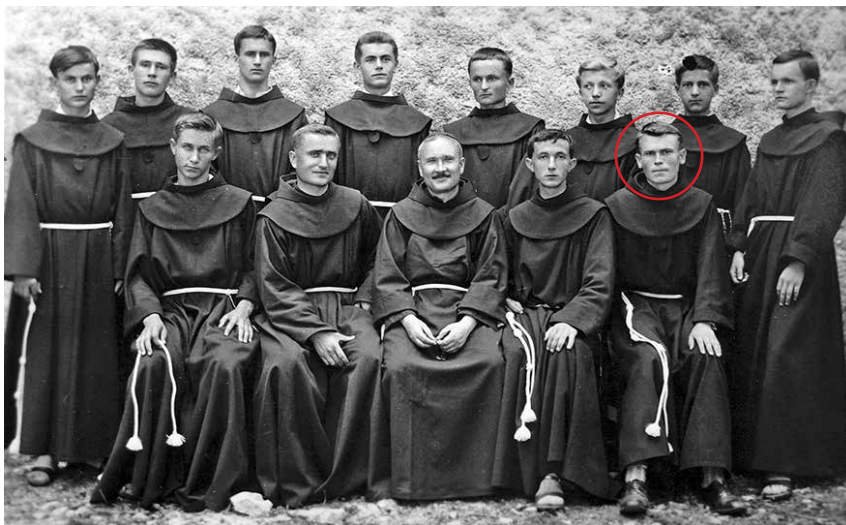
⁸ Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti na Širokom Brijegu: Izvještaj za školsku godinu 1935/36, Mostar, 1936., str. 37.

⁹ Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti na Širokom Brijegu: Izvještaj za školsku godinu 1937/38, Mostar, 1938., str. 42.

¹⁰ Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti na Širokom Brijegu: Izvještaj za školsku godinu 1937/38, str. 44. – 45.

¹¹ Arhiv Provincije: Liber classificationum ab anno 1937-(1944), fol. 41.

¹² Arhiv Provincije: osobni karton; Imenik franjevaca, str. 62., br. 549.

Kao novak na Humcu, 14. srpnja 1936.

Njegov je naraštaj bio dosta brojn. U novicijatu ih je bilo deset: fra Drago Barbir, fra Zlatko Ćorić, fra Žarko Leventić, fra Jakov Lovrić, fra Mirko Magzan, fra Viktor Milas, fra Bruno Raspudić, fra Filip Sivrić, fra David Zubac i fra Dane Čolak.¹³ Dvojica su napustila zajednicu (D. Barbir, V. Milas), dvojicu su ubili jugokomunisti

1945. (Ž. Leventić¹⁴ i D. Čolak), a šestorica su preživjela i završila život kao franjevci (Z. Ćorić¹⁵, J. Lovrić¹⁶, M. Magzan¹⁷, B. Raspudić¹⁸, F. Sivrić¹⁹ i D. Zubac). Trojica od njih suđena su na tamničke kazne u komunističkoj Jugoslaviji (J. Lovrić, M. Magzan i D. Zubac²⁰), a jedan je pobjegao u inozemstvo (B. Raspudić).

Tijekom 1941. provincijal fra Lujo Bubalo dva je puta tražio od Sv. Stolice dispencu od studija i dobi kandidatima za svećeničko ređenje. Među deseticom bio je i fra Dane Čolak.²¹ S njim su, međutim, zaređena još šestorica kolega – zanimljivo, nijedan od onih koji su s njim bili u novicijatu.

Provincijal im je 28. lipnja 1941., dan prije ređenja, izdao svjedodžbu o položenu ispitu uoči svećeničkog ređenja. S njim su, dakle, zaređeni: fra Ivan Boras, fra Božidar Benković, fra Vinko Dragičević, fra Bazilije Pandžić, fra Ivo Sivrić i fra Inocent Penavić.²² Svi su, osim fra Dane, pre-

¹³ Dopis novačkoga meštra fra Eugena Tomića st. od 12. srpnja 1936. (Arhiv Provincije: SP, sv. 116, ff. 5-6); Izvješće meštra fra Eugena Tomića o vladanju novaka od 18. lipnja 1937. (Arhiv Provincije: SP, sv. 119, f. 314).

¹⁴ Jugokomunisti su ga ubili i spalili na Širokom Brijegu 7. veljače 1945., u 26. god. života, 9. god. redovništva i 2. god. svećeništva. Tjelesni ostatci počivaju mu u širokobriješkoj crkvi (dr. fra Andrija Nikić, *Hercegovački franjevački mučenici 1524. – 1945.*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 1992., str. 141.).

¹⁵ Fra Zlatko Ćorić bio je provincijal hercegovačkih franjevaca (1961. – 1967.) te obavljao druge odgovorne službe u toj zajednici. Od 1967. je u Njemačkoj kao prefekt hercegovačkih bogoslova, a onda od 1968. do smrti djeluje kao misionar hrvatskih radnika u Švicarskoj. Djelovao je u Zürichu, gdje je i preminuo od srčanog udara 21. svibnja 1972. Pokopan je na groblju Mekovac na Širokom Brijegu (Robert Jolić, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2011., str. 119.).

¹⁶ Fra Jakov Lovrić djelovao je na nekoliko hercegovačkih župa, a osobito dugo u Tihaljini (1958. – 1974.), gdje je dovršio izgradnju župne crkve. Potpuno nevin osuđen je na osam godina robije, koje je do zadnjeg dana proveo u KPD Zenica (1949. – 1957.). Bio je »nepopravljiv«! Preminuo je na Humcu 14. kolovoza 1998. Pokopan je na Novom groblju (R. Jolić, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 228.).

¹⁷ Fra Mirko Magzan djelovao je najduže u samostanskim župama u Mostaru (1950. – 1967.) i na Humcu (1967. – 1985.). Imao je smisla za tehniku i sklonost glazbi. Bio je prvi fratar vozač u Hercegovini. Više godina proveo je u jugokomunističkoj tamnici: osuđen je na 12 godina tamnice i 6 godina gubitka građanskih prava, a izdržao je pet godina u Mostaru i Zenici (1945. – 1950.). Preminuo je na Humcu 15. listopada 1985. (R. Jolić, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 233.).

¹⁸ Fra Bruno Raspudić uspio je 1946. pobjeći preko granice. Najprije se kratko zadržava u Austriji, pa u Italiji, a potom 10 godina u Madridu gdje doktorira iz klasičnih jezika. U SAD dolazi 1957. i ostaje do smrti. Djelovao je u franjevačkim rezidencijama i župama u Americi. Od 1996. je u matičnom samostanu u Chicagu, gdje je preminuo 26. veljače 2011. (R. Jolić, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 333.).

¹⁹ Fra Filip Sivrić ml. najveći dio života proveo je u mostarskom samostanu, gdje je u dva navrata bio gvardijan i punih 20 godina ekonom Provincije. Obnašao je i službu gvardijana na Humcu te župnika u nekoliko župa. Preminuo je na Humcu 13. studenoga 1992. Pokopan je na Novom groblju (R. Jolić, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 351.).

²⁰ Fra David Zubac djelovao je u brojnim hercegovačkim župama. Od 1978. je na oporavku najprije u Gorici, a onda na Širokom Brijegu do smrti. Bio je poznati pučki propovjednik i misionar. Preminuo je 27. listopada 1993. u 74. god. života, 56. god. redovništva i 51. god. svećeništva. Pokopan je na groblju Mekovac (R. Jolić, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 430.).

²¹ Zamolba provincijala od 5. travnja 1937. (Arhiv Provincije: SP, sv. 133, f. 269) i od 16. lipnja 1941. (Arhiv Provincije: SP, sv. 133 – spis nedostaje, spomen o njemu postoji samo u Urudžbenom zapisniku).

²² Arhiv Provincije: SP, sv. 133, f. 463.

živjeli ratna stradanja. Dvojica su život provela u Americi (B. Benković²³ i I. Sivrić²⁴), jedan u Italiji (B. Pandžić), dvojica u Hercegovini (I. Boras²⁵ i V. Dragičević), a jedan je poslije kao svećenik napustio svećenički poziv i franjevački red (I. Penavić, 1956.). Dvojica su još živa (V. Dragičević i B. Pandžić), a dvojica su čamila u komunističkim tamnicama (I. Boras i V. Dragičević).

Svećeničke službe

Poznato je da je fra Dane godinu dana službovao kao duhovni pomoćnik u Drinovcima, od završetka studija i polaganja jurisdikcijskog ispita 1943. do 1944. U to je vrijeme župnik fra Julijan Kožul (1941. – 1944.), kojega su jugokomunisti također usmrtili 1945., te kratko vrijeme fra Ratimir Kordić. U maticama fra Danino ime prvi put nalazimo u srpnju 1943. Od tada do kolovoza 1944. krstio je 61 dijete te vjenčao sedam parova.²⁶

Posljednje mjesece života fra Dane je proveo kao vojni dušobrižnik. Čini se da je sam tražio tu službu kako bi mogao pomoći umirućim vojnicima. Sačuvan je jedan njegov dopis provincijalu fra Leu Petroviću od 6. svibnja 1944. Piše iz Drinovaca i govori o fratarskim promjenama koje su uskoro trebale uslijediti. Kaže kako su Drinovci župa na rubu Provincije, na uglu koji udara u Dalmaciju, izložena modernu poganstvu. Nada se stoga da će u Drinovce doći ljudi »koji su auktoritativni, disciplinirani i duboko religiozni. Iz ove župe ima mnogo fratara, popova i ex-fratara – svega tu ima i sviet to dobro vidi – pa on je izgleda upro oči da vidi imali još dobrih svećenika – pa baš zato bi trebalo da ovdje bude župnik i kapelan pravi svećenik-redovnik.«²⁷ Netko je crvenom olovkom na istome dopisu napisao: »Udovoljeno!« Provincijal je, naime, u Drinovce za župnika poslao fra Ratimira Kordića, koji je tu prije djelovao kao župni vikar

S fra Ratimirom Kordićem u Drinovcima 1944.

(1937. – siječanj 1941.), a s njim je još oko tri mjeseca bio i fra Dane. Fra Danu je zamijenio fra Slobodan Lončar, vjerojatno u kolovoza 1944. Fra Slobodana su jugokomunisti poslije odveli iz Drinovaca, 9. veljače 1945., i 13. veljače strijeljali u Ljubuškom.²⁸

²³ Rođen 1916. u Steeltonu u SAD-u. Bogoslovni fakultet završio u Mostaru. Dušobrižnički radio najprije u Mostaru (1942. – 1944.), a u SAD se vratio 1945. Djelovao je među hrvatskim iseljenicima u brojnim župama u SAD-u. Od 1995. živio je u franjevačkom samostanu u Chicagu. Napisao je knjigu o križnim putovima 1945. pod naslovom *The Tragedy of a Nation. An American Eye-witness Report*. Preminuo je 12. siječnja 2010. i pokopan u Chicagu (R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 64. – 65.).

²⁴ Fra Ivo Sivrić postigao je akademski stupanj doktora teologije na sveučilištu Antonianum u Rimu. U SAD je došao krajem 1947. Tu je ostao do smrti. Dušobrižnički je djelovao na brojnim hrvatskim župama. Od 1999. nalazi se u mirovini u kući časnih sestara u Manitowocu. Tu je i preminuo 28. listopada 2002. Pokopan je na groblju Holy Sepulchre u Chicagu. Napisao je nekoliko knjiga, među kojima i svoja sjećanja pod naslovom *Krvave godine* (Ziral, Chicago – Mostar, 1996.), gdje spominje i svoga kolegu fra Danu Čolaka (R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 351. – 352.).

²⁵ Fra Ivan Boras djelovao je u brojnim hercegovačkim župama te u franjevačkom samostanu u Slanom. Dvaput je bio u jugokomunističkoj tamnici. U posljednjim životnim godinama bio je župni vikar u Drinovcima (1974. – 1982.) i u Veljacima (1982. – 1990.). U objema župama uz dušobrižnički posao najviše vremena provodi u uredu, prepisujući župne matice i sređujući dokumentaciju. Preminuo je na Humcu 22. lipnja 1993. Pokopan je na Novom groblju (R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 68. – 69.).

²⁶ Župni ured Drinovci: *Matica krštenih*, sv. IV. (1941. – 1946.); *Matica vjenčanih*, sv. III. (1936. – 1946.).

²⁷ Arhiv Provincije: SP, sv. 143, f. 30.

²⁸ fra Ratimir KORDIĆ, *Fratar narodni neprijatelj. Doživljaji i sjećanja*, Naklada K. Krešimir, Zagreb, 1995., str. 54. – 64.

Fra Ratimir je zapisao kako je fra Dane Čolak postao vojni dušobrižnik pred kraj rata. Bilo je to u kolovozu 1944. Na njegov upit kamo će sada pred kraj rata u vojne dušobrižnike, fra Dane mu je odgovorio: »Ne mogu dopustiti da toliki ginu bez svećenika, da umiru bez svećenika, da pate bez svećenika.« Tako je i sam završio kao i desetine tisuća hrvatskih vojnika koji su zaglavili u hodnjama smrti na povratku iz Austrije kroz Sloveniju, Hrvatsku, Srbiju... Fra Dane je imenovan duhovnikom IX. ustaškog stajaćeg zdruge sa sjedištem u Mostaru. Tu je obavijest provincijal fra Leo Petrović Zdrugu javio 16. kolovoza 1944., a istoga dana o tome je službeno obavijest dobio i fra Dane, koji se do tada nalazio u Drinovcima.³⁰ Provincijal je odmah zatražio od Biskupskog ordinarijata jurisdikciju za novu fra Daninu službu, a biskup dr. Petar Čule dao ju je za područje svoje biskupije nekoliko dana poslije, 22. kolovoza 1944.³¹

Kako je došlo do toga da fra Dane postane vojni dušobrižnik, zapisao je fra Tugomir Soldo. Dušobrižnik IX. ustaškog zdruge bio je don Lovre Konevod. Budući da je Zdrug bio razbacan po raznim dijelovima Hercegovine, a vojska postala razularena, i don Lovre i zapovjednik Krešo Kuraja tražili su još jednoga dušobrižnika, na što im je provincijal fra Leo Petrović ponudio upravo fra Danu. »Kako su svi vojni svećenici bili satnici, tako je bio i Čolak. Čolak je bio solidan misnik i dobar mladi propovjednik. Zapravo je on jedini do pada Hercegovine od hercegovačkih franjevac postao vojni svećenik.«³²

Fra Dane se nakon pada Hercegovine pod jugokomunističku vlast s vojskom povlačio prema sjeveru, preko Sarajeva do Zagrebu. O tome je vrijednu zabilješku ostavio M. T. koji se i sam povlačio istim putem prema sjeveru: »Godine 1945. u mjesecu travnju pri povlačenju iz Mostara vidio sam fra Danu Čolaka dva puta u Hadžićima. Posljednji put dao mi je jedne opanke nove hercegovačke građe napravljene sa oputom. Prilikom povlačenja iz Hadžića ostavio sam ih kod nekog Sime koji

je stanovao blizu stožera devetog ustaškog zdruge. Fra Dane je bio bojni kapelan i imao je časnički čin poručnik. Fra Dane nas je obilazio nekoliko puta i bio prema nama vrlo prijazan.«³³

Smrt

Za fra Danu nije sigurno gdje je točno poginuo. Zapisano je samo toliko da je ubijen nakon 10. svibnja 1945. negdje u Sloveniji, možda u Mariboru.³⁴ Valja pretpostaviti da se i on, kao i brojni drugi, s vojskom povlačio prema austrijskoj granici, da je bio vraćen u Jugoslaviju i usmrćen na nekoj od brojnih hodnji smrti. Negdje na putu prema austrijskoj granici susreo ga je fra Lucijan Kordić, koji se uspio spasiti: »Kakva je sve bila opća zbrka, strka i komešanje u to vrijeme pred Dravogradom, neka bude samo to spomenuto. Tu sam se slučajno susreo s meni dobro poznatim fratrom još iz školskih dana, O. Danom Čolakom. On je bio vojnički kapelan i u sastavu svoje jedinice. Vidjevši ozbiljnost časa i položaja, odlučismo ići dalje zajedno. Nisam ni okom trepnuo, a on se je strjelomice pred mojim očima izgubio. Nismo se više vidjeli. Nestao i iščeznuo u Bleiburškom pokolju.«³⁵

O fra Daninim je posljednjim danima zabilježio fra Častimir Majić: »S vojskom je pregazio mnoge bogaze i doživio razne okršaje da bi napokon 1945. osvanuo u Zagrebu. Glavni hrvatski grad bio je početkom svibnja 1945. pun izbjeglica kao šipak zrnja. U njemu je vladala pometnja duhova bez jasnih smjernica za budućnost. Napokon se nepregledno mnoštvo vojnih postrojbi i civila počelo kretati prema Zapadu tražeći razumijevanja i životnu zaštitu kod pobjedničkih saveznika. Došli su do Bleiburga u Austriji gdje su doživjeli englesku prijevaru i izdaju. Na 15. svibnja pala je konačna i neopoziva odluka vojnog vrha »gordog Albiona« o povratku izbjeglica u zemlju. To je bila osveta pobjednika nad pobijedenima.

U svojstvu vojnog dušobrižnika pratio je hrvatsku vojsku i u povlačenju. Jugokomunisti su ga najprije ubili bez suda, a onda ga i poslije žestoko lažno optuživali.

²⁹ Fra R. KORDIĆ, *Fratar narodni neprijatelj*, str. 95. – 96.

³⁰ Dopisi provincijala od 16. kolovoza 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 144, f. 50; i jedan i drugi dokument nedostaju, ali bilješka o njima postoji u Uruđbenom zapisniku). Usp. I. SIVRIĆ, *Krvave godine*, str. 192.

³¹ Arhiv Provincije: SP, sv. 144, f. 52 (nedostaje!).

³² Fra Tugomir SOLDI, *Dopis dr. Krunoslavu Draganoviću o hercegovačkom svećenstvu u ratu*, pisan u San Remu 27. prosinca 1951., str. 15. Njegov tekst objavljen je u *Hercegovini franciscani*, br. 7, Mostar, 2011., str. 379. – 456., pod naslovom: »Držanje katoličkog svećenstva u Hercegovini za vrijeme Drugoga svjetskog rata« (prir. Ivica Šarac).

³³ Arhiv Vicepostulature, Široki Brijeg: Izjava M. T., 17. ožujka 2011.

³⁴ Arhiv Provincije: Osobni karton; fra A. MARIĆ, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, str. 66.; don Anto BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatiae, Zagreb, 2007., str. 142.

³⁵ L. KORDIĆ, »U danim srdžbe i gnjeva. Iz dnevnika 1945.«, u knjizi *Bleiburg: uzroci i posljedice. Spomen-zbornik četrdesete godišnjice tragedije*, Hrvatska revija, München – Barcelona, 1988., str. 103.

(...) Izbjegličko mnoštvo bilo je 15. svibnja izručeno jugopartizanima koji su izbjeglice na Križnom putu mučili i masovno ubijali. (...) U tim kolonama smrti nalazio se i fra Dane Čolak koji je s hrvatskim vojnicima dijelio životnu sudbinu. Nakon tri dana smrtonosna hoda, posve iscrpljen, izmrcvaren i duševno ojađen, negdje je oko 18. svibnja 1945. našao groznu i nasilnu smrt, najvjerojatnije u iskopanim rovovima kod Maribora u Sloveniji.«³⁶ Ilija Barbarić, pak, kratko bilježi da je fra Dane, pričuvni satnik Ustaške vojnice, »izručen od Engleza«, ali da je »ubijen kod Zagreba u koloni smrti u svibnju 1945.«³⁷, iako većina drugih pretpostavlja da je ubijen negdje u blizini Maribora. Vjerojatno se nikada ne će otkriti prava istina o tome. Kao, uostalom, i o tisućama, o desetcima tisuća drugih Hrvata koje su jugokomunisti pobili u proljeće 1945. Tako je okrutno uništen život mladoga svećenika, gotovo mladomisnika, koji je bio među najboljim studentima i prema tome velika nada Hercegovačke franjevačke provincije. Možemo samo pretpostaviti da bi ga provincijal slao na daljnji studij i da bi nakon toga bio profesor u gimnaziji na Širokom Brijegu ili na teologiji u Mostaru. Ako ne to, onda bi svakako bio vrstan dušobrižnik. A život mu je prekinut odmah na početku svećeničkoga

djelovanja i to samo iz jednoga razloga – iz mržnje na vjeru (*in odium fidei*).

Svakako nije na odmet spomenuti što o njemu pišu njegovi neprijatelji, oni koju su ga ubili bez mogućnosti obrane i bez ikakve formalne optužbe. Više je nego znakovito da mu ne znaju ni pravo prezime, pa ga Viktor Novak u svojoj monstruoznoj knjizi *Magnum crimen*, koja je nastala zapravo kao opravdanje jugokomunističkih zločina, redovito naziva Čelak, umjesto Čolak. Kao fra Danin zločin navodi se da je bio »ustaški satnik u IX. ustaškom zdrugu«³⁸, iako je fra Dane bio vojni dušobrižnik s činom satnika, a i to samo nekoliko posljednjih mjeseci rata, kako je naprijed pokazano, a nipošto djelatni časnik u ustaškoj vojsci koji bi imao bilo kakva dodira s ratnim djelovanjima. Stoga je najobičnija laž koju Novak iznosi na drugome mjestu: »Kao ustaški satnik (kapetan) bio je fra Dane Čelak, koji je učestvovao aktivno u borbama, ističući se kao vojnički rukovodilac protiv NOV-e.«³⁹

Fra Dane je bio vojni dušobrižnik i nikada nije imao nikakve veze s borbenim djelatnostima, a ne postoji ni jedan jedini dokument o tome. Jer da postoji, zacijelo bi ga Novak ili druga jugokomunistička literatura radosno objavila. ✍

³⁶ Dr. fra Č. MAJIĆ, *U nebo zagledani*, str. 32. – 33.

³⁷ Ilija BARBARIĆ, *Nezavisna Država Hrvatska bilo je pravo ime. Moje ratne uspomene i doživljaji*, Naklada Bošković, Split, 2010., str. 149.

³⁸ Viktor NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948., str. 659., 871. Pogrešno prezime fra Danino od Novaka preuzima i Milan BASTA, *Rat je završen 7 dana kasnije*, Zagreb – Novi Sad – Priština – Mostar – Opatija – Ljubljana, 1986., str. 164.

³⁹ V. NOVAK, *Magnum crimen*, str. 676.

VIJEST O ODVOĐENJU FRA STJEPANA NALETILIĆA

Dragi moj Vitomire!*

Budi junak, okrijepi se nadom u Providnost, nedaj se melankoliji, jer Ti javljam najcrnje vijesti, što se mogu javiti.

Znaš, da je fra Stjepan dobio išias i preko četiri mjeseca ove zime ležao u postelji, te sam tražio promjenu u samostan a da se preko ljeta liječi. Promina je bila i on je stavljen na Humac, da se liječi. On je se spremao i već je neke stvari svoje opremio bio do Bagarića, da tu uhvati kakov auto teretni ili kola, da stvari opremi na Humac. Istina pak nije još fra Damjan došao bio pa mu je to najteže bilo, da pogje i sam.

Megjutim noću izmegju 19/20 došli su partizani sa Ravnoga i Vukovskoga, te su zarobili njega, brata Mariću i Matišu Pavkovića, koji je te noći došao do fra Stjepana da štogod žita kupi. Bili su zarobili i momka nekoga Čolinu, ali su njega pustili iz ljubuške strane.

Ja sam lično bio u Kongori u prisustvu još petorice fratara 21/V. te će Te zanimati stvar, kako se je odigrala: Došli su komunisti i četnici, kako izgleda, izmegju ponoći i 1 sat po ponoći. Tražili su župnika, kao da je nečiji otac bolestan. Kad se momak probudio i uporno tražio čiji je otac i nakon višekratnog razjašnjavanja odgovorili su da je to narodna vojska. Kako je momak spavao u spratu istom, to je dojavio fra Stjepanu i spomenutoj dvojici,

* Pismo fra Fabijana Paponje fra Vitomiru Naletiliću u Rimu. Nalazi se u ostavštini fra Dominika Mandića, kutija 2, mapa 1, br. 24. (nelektorirano).

što se sprema, fra Stjepan je rekao da dobro zatvori oboja vrata od prizemlja. To je bio sav razgovor među njima. U isti mah su već prolomili ona vrata s vana, koja vode u kuhinju i iz kuhinje u ostalu kuću. Izgleda da su sva trojica bili u posebnim sobama i još zaključani. Provalili su fra Stjepanovu sobu, svezali mu ruke nazad, tako Marici i Matiši, a momak vidjevši opasnost, skočio je iz svoje sobe na van misleći da će se bijegom spasiti, ali po nesreći zbio je nogu a četnici ga opkolili te i njega svezali kao i njih. Iza toga su ga pitali, gdje se nalaze fra Stjepanova puška lovačka, pa vojnička, pa napokon flobert i revolver, našto je on odgovorio, da je sve to spakovano i opremljeno. Iza toga su ga pitali čiji su konji u štali, našto je rekao, da je jedan Maričin a drugi njegov.

Kroz to vrijeme su spakovali po kući što su našli i natovarili na obadva konja i potjerali poljem izmegju Lipe i Mandinog sela. Baš na izlasku iz polja s početka strane još su se jedanput vidjeli sva četvorica, ali se nijesu mogli ni riječi porazgovoriti niti se bolje vidjeti, jer je to bilo pred zoru. Na to su se četnici poredali, te su fra Stjepana prvog gonili, a za njim ostale. Momak, kako je bio zbio nogu, a ruke mu nazad svezane, te nije mogao više ići, molio je da mu ruke svežu sprijeda, te su mu molbu uslišali i još mu dali štap fra Stjepanov i išao je uza stranu možda pola sata, a na to je pao, jer mu je noga počela oticati. Tu su ga četnici ispitivali, odnijeli mu sat, guću i sve ostalo, što je imao.

Poslije toga su ga pustili na slobodu, ali kako nije mogao ići, puzao je neko vrijeme. To je bilo doba zore. Kasnije je zvao seljake i doveli mu kljusinu i tako dojašio do župnoga stana. Interesantno je da niko od seljaka ništa nije znao niti čuo dok se nije svanulo i zvonar Badža došao da služi misu.

Stvar je javljena talijanskim vlastima u Tomislavgradu, ali do sada većega ništa nije poduzeto. Išao je neki narednik naš, da stvar ispita i istraži u Kongoru. Po svim znacima izgleda da su otjerani u pravcu Ravnoga – Vukovskoga. Što će biti od njih? Bog zna! Izgleda da su neki pravoslavni iz Mandinog sela, koje je lani fra Stjepan spasio od smrti, otišli na Vukovsko, da ga spase, jer se boje, da bi moglo ondje stradati više ljudi. Siguran nijesam u tu vijest, ali se priča kao gotova stvar.

Kakova je kuća, župni stan? Vrata vanjska od kuhinje su razbijena, petora vrata u kući od soba razbijena, gdje su ljudi spavali. U kući nema ništa. Ne znam, da li je fra

Nekadašnja župna kuća u Kongori

Stjepan prije otjerao sve svoje stvari, ali izgleda da nije. Radio su mu sigurno digli i još ono inventara, što je mislio nasljedniku ostaviti. Pače izgleda da fra Stjepan nije otišao u habetu, jer mu je našast habet i pasić na vratima i kako se vrata otvorila, to su se priljubila uza zid, tako da neprijatelji nijesu to ni primjetili. Na sebi je odnio loden.

Je li živ? Vjerovatno, ako su ga četnici imali u rukama, a ako partizani onda je sumnjivo. Nade imade još dosta, sve nije propalo. On nije imao nikakvih ustaških znakova, niti Marica, a Matiša je imao legitimaciju ustaškoga taborskog zamjenika, pa će sigurno njemu biti najteže.

Danas je otišao provincijal u Tomislavgrad, te što će se uraditi, ne znam. Kad smo mi došli jučer u Kongoru, našli smo jedno pašče fra Stjepanovo, koje nam se nije dalo istjerati iz kuće, nego smo ga uzeli za vrat i izbacili na van. Prije smo ga udarali, da ga istjeramo iz kuće, ali ono jadno, kao da tuguje, samo leglo na pod i skiči, ali ga s mjesta nijesmo mogli potjerati. U crkvu nijesu ništa krećali.

Eto, dragi Vitomire, javljam Ti cijelu stvar, kako sam se na licu mjesta uvjerio. Ništa Ti nijesam sakrio. Nade još imade, da su živi, jer ovakvih slučajeva bilo je još i u Bosni, ali su za njih tražili ucjenu, pak su se fratri spasili, a i civila više.

Javljaajući Ti ove vijesti, nemoj je proklinjati. Javljam samo da se Bogu pomoliš i preporučiš ih Božijoj Providnosti.

Iskreno te pozdravlja!

O. Fabijan

Široki Brijeg, 22/V. 1942. ✍

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subrača«, VIII., 2 (15),
Široki Brijeg, 2015. , srpanj – prosinac, 2015.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Zaključenje broja: 25. lipnja

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki
Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada
13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...
(s naznakom za Vicepostulaturu i za što):
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna
Ljubuški:
žiro-račun (BiH): 3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Pred nama je 15. broj ovoga našega glasila. Zacijelo razlog za malo slavije, ali ostavit ćemo to za neku drugu priliku. Sada nam je zauzeto raditi da se istina o prošlim vremenima konačno probije u našu javnost.

Mislimo da je to razumljivo samo po sebi? Ma nije! Čak ni tamo gdje smo nazgled mi sami sa sobom. Umjesto zanosa da se sve to istraži, događa se da se odmahuje rukom i kaže kako još nije sazrijelo vrijeme. A kada bi to bajno vrijeme trebalo sazrijeti? Takvi na to ne odgovaraju. No, mi možemo dotičnima reći da na taj način oni ponovo ubijaju već ubijene žrtve. Zvuči oporo i para uši, ali je istina. Treba se zaista nad svime time zamisliti.

Krivci smo ako dopustimo da jugokomunistička istina bude jedina istina koja će progovarati o našim pobijenima. Ne treba to biti ni neka naša istina. Neka to bude istina koja će odgovarati onomu što se zaista dogodilo. Tek tada će se određeni vjerojatno pokajati, oni koji nisu oprostili, to će vjerojatno također učiniti. Jugokomunistička suza nije nimalo vrjednija od suze njihovih žrtava.

U slučaju pobijenih hercegovačkih franjevac istina izgleda i ovako. Fra Leo Petrović, provincijal, štitio je u Mostaru obitelji jugokomunističkih pristaša i njihovih simpatizera, štitio je Židove i Srbe. Imamo svjedočanstva o tome i objavit ćemo ih u nekom od sljedećih brojeva *Stopama pobijenih*. Unatoč tomu, i mnogočemu sličnom, jugokomunisti su

ga ubili i do dana današnjega proglašuju ga fašistom. Smeta im i mrtav jer je volio svoj narod, svoju vjeru i sve druge narode. Dobro je to shvatio Europski parlament pa je komunizam proglasio totalitarnom ideologijom, jednako kao i nacionalsocijalizam i fašizam.

Živjeti nam je od istine koja oslobađa. Shvaća to i Hrvatski narodni sabor (HNS) BiH pa je još više podupro Odjel za Drugi svjetski i Domovinski rat. A on predstavlja koordinaciju dosad devet ustrojenih povjerenstava po općinama koja se trude iznijeti na svjetlo dana pravu istinu o Drugom svjetskom ratu i poraću. Još je mnogo ljudskih kostiju razasutih kojekuda po našoj domovini. I kao ljudi i kao kršćani trebamo ih dostojno pokopati i čuvati spomen na njih.

Mi ovdje na Širokom Brijegu, i drugdje, nastojimo obilježiti i spriječiti propadanje mjesta na kojima su ubijena naša franjevačka braća. Trenutno smo se malo više usredotočili na ratno sklonište, o čemu možete čitati u ovome broju. Hvala svima koji nam u tome pomažu na različite načine. Jedan je od njih da nam se daruje i klesani kamen, što također navodimo, a pritom kažu da im je to čast. Svjesni su, dakle, što se i zbog čega dogodilo.

Razmišljajmo pravilno, molimo se i onda će sve biti drukčije. Do sljedećeg broja neka vam je

mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Glas o znakovima	43
Povijesne okolnosti	22	Odjek u umjetnosti	44
Povjerenstva	25	Nagradni natječaj	45
Stratišta	26	Utamničeni	49
Pobijeni	30	Podsjetnik	51
Glas o mučeništvu	37	Razgovor	57